

**ПРАВО ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ
ЯК ДИСКУРС СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ**

**LAW AND GLOBALIZATION
AS THE DISCOURSE OF MODERN STATE FORMATION**

Мельничук С.М.,

*професор кафедри публічного та приватного права
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)*

Національної академії внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, доцент

e-mail: smmelnychuk@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7270-040X>

Анотація. Розуміння ролі і статусу держави в сучасний період потребує переосмислення того, як політики сприймають глобальний вплив на неї. Чи припускається в умовах політичної глобалізації ймовірність появи іншого суб'єкта у соціальній системі, який був би конкурентом сучасній державі. Адже сучасна держава як головний інституційний, організаційний елемент політичних взаємовідносин трансформується. Змінюється не лише її діяльність але й такі показники як суверенітет держави, система органів, правові засоби. Держава передає частину своїх функцій міждержавним та міжнародним організаціям, що на думку політичних експертів послаблює національно-державний суверенітет. І все це зумовлює досить неоднозначну та тривожну дискусію стосовно статусу сучасної держави, на фоні зростаючої ролі міжнародних організацій, а також її здатності здійснювати управління суспільними справами, забезпечувати цілісність та безпеку в мінливих і непередбачуваних геополітичних умовах.

В цій статті обґрунтовуються аргументи, які базуються на загальнотеоретичній методології та емпіричних доказах про те, що зміни, які відбуваються під впливом глобалізаційної політики, обумовлюють підміну уявлень про роль сучасної держави в соціальній та політичній системах; сучасна держава не втрачає свого призначення бути суб'єктом публічної (політичної) влади, який забезпечує управління, цілісність та безпеку суспільства; під впливом цих процесів змінюються лише показники сучасної держави в класичному її розумінні, модифікуються суверенітет держави та система її органів, правові засоби. Сучасна держава не втрачає своїх позицій і по відношенню до глобальних політичних інститутів, ефективність функціонування яких в мінливих геополітичних умовах є недостатньою.

В контексті глобального публічного управління поява міжнародної квазіорганізації є примарною але не виключною. Нині ж не простежується міжнародної квазіорганізації, в контексті глобального публічного управління, яка би виконувала роль держави у забезпеченні соціального порядку.

Ключові слова: сучасна держава, суверенітет держави, система органів, правові засоби, глобального публічного управління, міжнародні організації.

Annotation. Understanding the role and status of the state in the modern period requires a rethinking of how politicians perceive global influence on it. In the context of political globalization, is it possible to have another subject in the social system that would be a competitor to the modern state? After all, the modern state as the main institutional, organizational element of political relations is being transformed. Not only its activity but also such indicators as state sovereignty, system of bodies, legal means are changing. The state transfers part of its functions to interstate and international organizations, which, according to political experts, weakens national-state sovereignty. And all this leads to a rather ambiguous and disturbing discussion about the status of the modern state, against the background of the growing role of international organizations, as well as its ability to manage public affairs, ensure integrity and security in changing and unpredictable geopolitical conditions.

This article substantiates the arguments based on general theoretical methodology and empirical evidence that the changes that occur under the influence of globalization policy, lead to the substitution of ideas about the role of

the modern state in social and political systems; the modern state does not lose its purpose to be a subject of public (political) power, which ensures the governance, integrity and security of society; under the influence of these processes change only the indicators of the modern state in its classical sense, modify the sovereignty of the state and the system of its bodies, legal means. The modern state does not lose its position in relation to global political institutions, the effectiveness of which in the changing geopolitical environment is insufficient.

In the context of global public administration, the emergence of an international quasi-organization is illusory but not exclusive. At present, there is no trace of an international quasi-organization, in the context of global public administration, which would play the role of the state in ensuring social order.

Key words: modern state, state sovereignty, system of bodies, legal means, global public administration, international organizations.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси суттєво впливають на існуючий світовий порядок і демонструють потенціал сучасної держави як головного інституційного, організаційного елемента політичних взаємовідносин, а також визначають роль сучасної держави та інших міжнародних соціальних інститутів на міжнародній арені. Це безперервний, багатовимірний світовий процес, який триває багато років та охоплює своїм впливом всі сфери діяльності держави, змінюючи її. Вектори впливу глобалізації на сучасну державу різні. За сформованими версіями економічна, соціальна глобалізація здійснює вплив на окремі види діяльності держави, але не модифікує її основні показники. Інший вплив на державу відбувається в межах політичної глобалізації, яка набуває обертів в сучасний період. Вона призводить до формування транскордонних міжполітичних відносин, зміни акцентів у міжнародних відносинах, а інколи й до кризи деяких держав (Колумбія, Гаїті, Судан, Сомалі, Руанда, Ліберія, Афганістан), посилення чи зниження ролі міжнародних організацій у розв'язанні проблем світового масштабу (міжнародний тероризм, «кіберзлочинність, контроль над нелегальною торгівлею зброєю, пандемія COVID-19 та інші). А наслідки її впливу виявляються в трансформації державного суверенітету, системи органів держави, правових засобів. Такі тенденції глобального розвитку обумовлюють особливу значущість дослідження статусу та ролі сучасної держави і формування сценарію функціонування держави та міжнародних соціальних інститутів в соціально-політичній системі. Це дасть змогу оцінити реалії сьогодення і запобігти негативним тенденціям у майбутньому.

Стан опрацювання цієї проблематики. Слід зазначити, що з цього питання в науковій сфері висловлюються різні погляди, зокрема про занепад держави, її недовготривалість як історичного проекту (Du Gay P. & Scott A., 2011), звуження суверенних прав, втрату її основних показників, які визначають природу держави: суверенітет, верховенство права, демократію (Camilleri J.A., Falk J., 1992; Grimm D., 2005; Crouch C., 2004), втрату автономії держави щодо міжнародного суб'єкта (Guihenno Jean-Marie, 1995; Albrow, 1996; Strange, 1996; Hooghe and Marks, 2001; Bache and Flinders, 2004; De Bardeleben and Hurrelmann, 2007). Хоча не називається жодного іншого конкурента державі у світовій соціальній системі. Тож така різноманітність позицій щодо статусу і ролі держави у глобалізованому світі, зумовлює необхідність перегляду «філософії держави».

Мета цієї статті полягає в з'ясуванні питань щодо можливої зміни статусу й ролі держави як соціального інституту під впливом глобалізаційних процесів; розуміння трансформації держави як суспільного суб'єкта в контексті модифікації системи її органів та інших показників; виявлення іншого претендента на виконання соціальної ролі замість держави.

Виклад основного матеріалу. Сучасна держава є основним інституційним елементом міжнародних політичних взаємовідносин. Це звична інституція, що має ряд визначальних характеристик – суверенітет, систему органів, правові засоби; розвивається через переплетені процеси конституціоналізації, демократизації та бюрократизації (Patrick Overeem & Femke E. Bakker, 2019) [1]. Її становлення як соціального інституту обумовлено ускладненням суспільного життя та необхідністю розв'язання питань, які не в змозі вирішувати інші суб'єкти соціальної системи. І її могутність визначається здатністю забезпечити управління, цілісність та безпеку суспільства в межах своєї території.

Сьогодні сформовано стале розуміння сучасної держави – вона є публічним суб'єктом, що володіє суверенітетом; формує систему органів, які наділені владними повноваженнями для досягнення як стратегічних, так і тактичних цілей, виконання внутрішніх і зовнішніх завдань; створює систему правових засобів необхідних для управління справами суспільства й забезпечення його цілісності та безпеки.

Однак в сучасний період чітко формується глобальна політика, яка трансформує як світовий порядок, так і державу, формує її перспективи. У зв'язку з цим виникає питання – чи змінюється держава як соціальний інститут, що покликаний вирішувати завдання, які не можуть розв'язати інші соціальні, політичні суб'єкти? – Ні. А чи змінюються показники сучасної держави, які формують уявлення про неї? Так, дещо змінюються, оскільки глобалізаційні політичні процеси поставили нові виклики перед сучасними державами. Активність

сучасної держави у світових процесах та глобальні проблеми людства зумовлюють збільшення кількості міжнародних організацій, які переймають на себе повноваження держав й розширюють сфери діяльності. Тож вона має бути адаптованою до середовища й мінливих загальносвітових процесів, а також до співіснування з іншими формами і центрами політичної влади.

Найбільшому впливу піддається суверенітет. Це атрибут держави, який змінюється з часом (Kevin Harrison and Tony Boyd, 2018) [2], зокрема його властивості – верховенство, єдність державної влади та незалежність (Klamert, M. (2017) [3]. Часто положення про суверенітет закріплюється в конституціях держав. При цьому розуміння суверенітету як основи функціонування держави не зводиться тільки до теоретичної конструкції. Він обмежує дії уповноважених органів держави, які можуть спричинити втрату суверенітету держави (Щербанюк О.В, 2014) [4].

Державний суверенітет є критерієм незалежності та легітимності держави, особливо в контексті здійснення її зовнішніх завдань, участі в міжнародних організаціях, взаємодії з іншими державами. В сучасних умовах держава маючи право делегувати свої повноваження на інші рівні, передає частину своїх повноважень іншим суб'єктам (міждержавним і міжнародним об'єднанням, органам місцевого самоврядування) з метою досягнення відповідних цілей, але не передає їм суверенітет. Тому це не знижує авторитет держави як організації політичної влади у суспільстві, не розмиває верховенство влади у межах її території, а навпаки соціалізує її функції, консолідує державні та недержавні інституції на різних рівнях.

Не створює передумов для обмеження суверенітету держави й міжнародне право. Держава є первинним суб'єктом міжнародного права, і про це свідчать принципи, зокрема про суверенну рівність її членів, про створення суверенної і незалежної держави, які знайшли відображення у всіх міжнародних документах. Та й легітимність самих міжнародних організацій забезпечується суверенними державами, які є основними суб'єктами міжнародних відносин.

Також формально володіють суверенітетом і залишаються повноправними членами міжнародного співтовариства держави (Колумбія, Сомалі, Афганістан та інші), які не були залучені у глобалізаційні процеси, або мають низький індекс глобалізації КОФ (індекс Швейцарського Економічного Інституту, який визначає економічні, соціальні та політичні аспекти глобалізації), NGI (новий індекс глобалізації) чи MGI (Маасрихтський індекс глобалізації), чи управління якими здійснює «самопроголошений уряд».

Що стосується держав (Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан та інші), у межах визначених кордонів яких існують не визнані міжнародною спільнотою самопроголошені державні утворення, то тут питання скоріше до ефективності міжнародних механізмів в системі міжнародної безпеки. Такі держави є автономними та незалежними.

Тож все це свідчить, що сучасна держава під впливом глобалізаційних процесів не втратила своєї істотної ознаки – суверенітету. Нині відбувається еволюція державорозуміння, модифікація державного суверенітету, якісна його зміна. І від врахування таких змін залежить формування адаптованої до нових умов розвитку системи органів держави.

Формування системи органів держави: реалії та перспективи. Система органів формується будь-якою державою, і здебільшого за принципом розподілу влади вона складається з органів законодавчої, виконавчої, судової влади, а в низці держав – і контрольних органів, чи органів спеціального призначення. І ці параметри притаманні майже всім сучасним державам світу, за винятком повноважень органів державної влади, які співвідносяться з метою та завданнями держави. Адже в сучасних трансформаційних умовах світового розвитку держава повинна забезпечувати управління, цілісність та безпеку суспільства незважаючи на форму правління. І реалізація цієї мети зумовлює формування системи органів держави з достатніми повноваженнями, які в глобалізаційних умовах здатні забезпечити належну співпрацю з іншими державами, цілісність суспільства, його безпеку, входження до глобального середовища.

При цьому все частіше аргументується потреба в модернізації державного апарату (Du Gay P. & Scott A., 2011) [5] та недопустимості підміни уявлень про систему державних органів (апарат держави) та державу, а також змін у цій системі та у державі, з огляду на глобальну тенденцією до децентралізації функцій держави. Тож суттєвого перегляду потребує збалансованість наявних систем органів держави, їх повноважень, а можливо й створення нової моделі державного управління (Klenk T., Reiter R., 2019) [6].

Досвід багатьох держав (Україна, Білорусь, державах Західних Балкан та інші) де вже відбувається реформування системи державних органів й зафіксовано недостатню ефективність цього процесу, свідчить про те, що пристосування різних форматів успішних національних реформ до реалій, в яких вони будуть використовуватися, не завжди відповідають потребам держави. Тому в основу створення ефективної системи органів сучасної держави має бути закладена така конструкція, за якою модель сучасної держави обумовлює її мету, для досягнення якої створюється система державних органів, що повинні

забезпечувати здійснення обумовлених метою завдань у процесі реалізації її функцій за допомогою правових засобів [7].

Світові процеси VS система правових засобів держави. Можливість створювати обов'язкові для суспільства правила поведінки є проявом суверенітету сучасної держави і важливою її ознакою, оскільки незалежність, стабільність й ефективний розвиток сучасної держави визначається станом її системи правових засобів, яка дозволяє здійснювати належне управління справами суспільства, забезпечувати його цілісність та безпеку.

Всі правові засоби відрізняються один від одного внутрішньою організацією правового матеріалу, характером норм, що в них містяться. Тому важливим є питання досягнення найбільш оптимальної їх взаємодії між собою. Разом з тим, нині зростає роль міжнародних договорів у національно-правовому просторі та витребуваність законів, оскільки їх зміст об'єктивує реальні відносини й окреслює подальший механізм їх реалізації.

Світові процеси здійснюють вплив на систему правових засобів сучасної держави, що відображається на їх співвідношенні. В умовах глобального розвитку спостерігається зворотній взаємовплив внутрішньодержавних й міжнародних правових засобів (їх зближення), а також вплив міжнародних правових стандартів на формування такої системи. Це суттєво оновлює систему правових засобів сучасної держави, змінює їх якість. При цьому трансформація (уніфікація, стандартизація) правових засобів залежить від рівня входження держави до глобального середовища. А ефективність функціонування системи правових засобів держави та її спроможність забезпечити управління, цілісність та безпеку суспільства, насамперед, залежить від забезпечення системних зв'язків між ними і створення чіткого механізму взаємодії міжнародного та національного права, що дозволить враховувати правову багатоманітність світу.

Перспективи держави в забезпеченні управління, цілісності та безпеки суспільства. Сучасні держави як суверенні інституції є повновладними і незалежними у вирішенні своїх внутрішніх і зовнішніх завдань. Однак проблеми глобального характеру обумовлюють їх функціонування не лише виходячи з внутрішніх потреб, але з врахуванням інтересів інших держав. Сучасні держави розвиваються під впливом міжнародних стандартів, беруть участь у створенні міжнародних інституцій, прийнятті міжнародно-правових рішень. В цих умовах посилюється міждержавне співробітництво, зростає роль міжнародних організацій, за допомогою яких розширюються сфери взаємодії держав. Їх можна назвати типовими суб'єктами сучасного глобального світового порядку, до яких входять майже всі держави. Але така ситуація не підтверджує тези, що «держава втрачає автономію щодо міжнародних організацій» (Albrow Martin, 1996) [8]. Адже, як уже зазначалося, суб'єктами створення міжнародних міждержавних організацій є держави, відповідно і їх прийняті рішення є певним консенсусом держав. А триваючі конфлікти й нестабільність на Близькому Сході і в Північній Африці, перманентна криза Європейського Союзу, агресія Росії проти України, анексія Криму, поширення пандемії COVID-19 світом є свідченням низької ефективності глобальних та регіональних міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, ВООЗ), неспроможності ухвалювати ними своєчасних рішень в непередбачуваних і мінливих геополітичних умовах. Все це спонукає до потреби реформування й адаптації низки міждержавних організацій до моделі світового розвитку в умовах глобалізації. І роль сучасної держави є дуже важливою, вона залишається основним суб'єктом внутрішньо національної політики й самостійним суб'єктом у світовому просторі.

Висновки. Під впливом сучасних світових процесів змінюються лише її завдання та функції, модифікується система органів держави, правові засоби. Глобалізація збагачує ці показники, наповнює їх новим змістом. Але їх модифікація не є свідченням зміни статусу і ролі держави. Суверенітет держави й надалі відображає легітимність державної влади і в процесі функціонування держави як суб'єкта світових відносин залишається незмінним. Роль сучасної держави у світовому співтоваристві лише посилюється та залишається незмінною щодо забезпечення управління, цілісності та безпеки суспільства в межах своєї території. Її особливість виявляється в балансуванні між власними інтересами та інтересами держав світу; координації суб'єктів міжнародних відносин, зокрема щодо визначення меж світопорядку, створення правових засобів, формування загальних принципів управління, забезпечення ефективного вирішення глобальних проблем.

Разом з тим світові процеси актуалізують дослідження питань пов'язаних з формуванням теорії державознавства, теорії глобального публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Overeem, P. and Bakker, F. E. 2019. "Statesmanship Beyond the Modern State", *Perspectives on Political Science* 48 (1): 46–55. <https://doi.org/10.1080/10457097.2016.1229563>.

2. Harrison, K. and Boyd, T. 2018. Understanding political ideas and movements. Guide for students A2 Policy. Manchester University Press. <https://10.7765/9781526137951.00005>. <https://doi.org/10.7765/9781526137951>
3. Klamert, M. 2017. "Andrew T. Guzman, How International Law Works – A Rational Choice Theory, Oxford University Press, 2008. 260 pp." *ICL Journal* 4 (2): 320–322. <https://doi.org/10.1515/icl-2010-0215>.
4. Щербанюк О.В. Народний суверенітет в політико-правовому будівництві сучасної держави: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02. К., 2014. 35 с.
5. Du Gay, P. and Scott, A. 2011. "Transformation de l'État ou changement de régime ? De quelques confusions en théorie et sociologie de l'État", *Revue française de sociologie* 52 (3): 537–557. <https://doi.org/10.3917/rfs.523.0537>.
6. Klenk, T. and Reiter, R. 2019 "Post-New Public Management: reform ideas and their application in the field of social services", *International Review of Administrative Sciences* 85 (1): 3–10. <https://doi.org/10.1177/0020852318810883>.
7. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: дис. ... д-ра ю.н. за спеціальністю 12.00.01. К., 478 с.
8. Albrow, M. 1996. *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*. Cambridge: Polity Press.